СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/

Доц. д-р Росица Иванова[1]

Резюме: *Въпросите за рентабилността, ликвидността и обръщаемостта на текущите активи на предприятието е актуален на всички фази и етапи при осъществяване на неговата дейност. В съвременните условия на глобализация, различни видове кризи, рискове и несигурност за бизнеса с важно значение е въпросът за взаимовръзката между трите важни икономически категории, свързани с текущите активи – рентабилност, ликвидност и обръщаемост, от гледна точка и във връзка с постигането и поддържането на финансова стабилност на предприятията в краткосрочна и дългосрочна перспектива.*

Обект на разглеждане в доклада са рентабилността, ликвидността и обръщаемостта на текущите активи на предприятията. Предмет на изследването са възможностите и перспективите за анализ на обективно съществуващите логически връзки и обвързаност между рентабилността, ликвидността и обръщаемостта на текущите активи.

Поставената цел е подобряване на методиката за анализ на рентабилността, ликвидността и обръщаемостта на текущите активи във връзка с финансовата стабилност на предприятията, като се предложат подходящи теоретично верни и практически приложими модели за анализ. За постигането на тази цел са предложени конкретни задачи за решаване.

Ключови думи: *рентабилност, ликвидност, обръщаемост, текущи активи, финансова стабилност*

JEL: M49

ON THE ISSUE OF THE PROFITABILITY, LIQUIDITY AND TURNOVER OF THE COMPANY'S CURRENT ASSETS /METHOD AND METHODOLOGY FOR ANALYSIS/

Assoc. prof. PhD Rositsa Ivanova[2]

Abstract: *The issues of profitability, liquidity and turnover of current assets of the enterprise are relevant at all phases and stages of its activity. In modern conditions of globalization, various types of crises, risks and uncertainty for business, the issue of the relationship between the three important economic categories related to current assets -*

[1] RIvanova@unwe.bg, Университет за национално и световно стопанство, София
[2] RIvanova@unwe.bg, University of National and World Economy, Sofia

profitability, liquidity and turnover, from the point of view and in connection with achieving and maintaining financial stability of enterprises in the short and long term is of great importance.

The object of consideration in the report is the profitability, liquidity and turnover of current assets of enterprises. The subject of the study is the possibilities and prospects for analyzing the objectively existing logical connections and relationships between profitability, liquidity and turnover of current assets.

The goal is to improve the methodology for analyzing profitability, liquidity and turnover of current assets in relation to the financial stability of enterprises, by proposing appropriate theoretically correct and practically applicable models for analysis. To achieve this goal, specific tasks are proposed for solution.

Keywords: *profitability, liquidity, turnover, current assets, financial stability*

JEL: M49

1. Въведение

Рентабилността е способността на предприятието с приходите от своята стопанска дейност не само да възстановява извършените разходи, но и да постига печалба. В условията на пазарно стопанство предприятието следва да постига такава рентабилност, която му осигурява както покриването на всичките извършени от него разходи и изплащането на дължимите данъци, така също и нормалното развитие на неговата дейност, финансова и пазарна стабилност в краткосрочна и дългосрочна перспектива.

Ликвидността на предприятието изразява неговата способност да покрива краткосрочните си задължения с наличните краткотрайни активи, като се изключат разходите за бъдещи периоди. В състава на краткосрочните задължения се включва и предстоящата за плащане през годината част от дългосрочните задължения. Ликвидността е предпоставка за осигуряване на платежоспособност на предприятието.

По време на дейността на предприятието неговият капитал (собствен и привлечен) и стопанските средства (ресурсите), в които той е вложен – нетекущи (дълготрайни) и текущи (краткотрайни) активи, извършват непрекъснат кръгооборот, като преминават от една негова фаза в друга, както и от една в друга конкретна форма на въплъщение. По-бързото осъществяване на кръгооборота на активите изисква по-малък по размер средства, необходими за нормалното осъществяване на дейността, а по-бавното извършване на кръгооборота изисква по-голям размер активи, т.е. необходимо е да бъдат ангажирани допълнително средства за осигуряване нормалната дейност на предприятието.

Рентабилността, ликвидността и обръщаемостта на капитала и активите са икономически категории, които намират проявление във всички предприятия, работещи в различните стопански сектори и прилежащите им отрасли от икономиката на страната.

Рентабилността, ликвидността и обръщаемостта на капитала и активите се анализират от две гледни точки. Първата от тях е като самостоятелни обекти на анализа, т.е. като резултативни показатели, стойностите на които се формират под влияние на система от фактори. При втората гледна точка те се анализират като фактори, които оказват влияние върху настъпилите промени в различни други аспекти от целокупната дейност на предприятието. Между двете гледни точки е налице обективна диалектическа връзка. Тя намира израз във факта, че в едни стопански ситуации рентабилността, ликвидността и обръщаемостта могат да бъдат резултативни показатели, а в други – факторни показатели.

2. Рентабилност и обръщаемост на активите

Рентабилността на база активи се определя като процентно отношение между печалбата и активите на предприятието. Може да се използва както счетоводната печалба, така и балансовата печалба. Ако се използва счетоводната печалба се получава брутната рентабилност на активите, а ако се използва балансовата печалба (P^n) – нетната рентабилност на база активи. Точното определяне на рентабилността на активите изисква да се отчитат промените, които са настъпили в активите на предприятието в границите на анализирания период. Поради това смятаме, че е по-удачно като величина на активите да се вземат средните размери на дълготрайните активи ($\overline{DA}$) и краткотрайните активи ($\overline{KA}$). Нетната рентабилност на активите (RT^a) се изчислява по следната формула:

$$RT^a = \frac{P^n \times 100}{\overline{DA} + \overline{KA}} \qquad (1)$$

Чрез метода на детерминираното факторно моделиране формулата за нетна рентабилността на база активи може да се преобразува в следния вид:

$$RT^a = \frac{P^n \times 100}{\overline{DA} + \overline{KA}} = \frac{\frac{P^n \times 100}{PR}}{\frac{\overline{DA}}{PR} + \frac{\overline{KA}}{PR}} = \frac{\frac{P^n \times 100}{PR}}{\frac{1}{\frac{PR}{\overline{DA}}} + \frac{1}{\frac{PR}{\overline{KA}}}} \qquad (2)$$

където:

$\frac{P^n \times 100}{PR}$ е рентабилността, изчислена на база приходи,

$\frac{\overline{DA}}{PR}$ и $\frac{PR}{\overline{DA}}$ са показатели за използването на цялата съвкупност от дълготрайни активи, като: $\frac{\overline{DA}}{PR}$ изразява стойността на дълготрайните активи, падаща се на едно евро приходи, а $\frac{PR}{\overline{DA}}$ - постигнатите приходи с едно евро дълготрайни активи;

$\frac{\overline{KA}}{PR}$ и $\frac{PR}{\overline{KA}}$ са показателите, характеризиращи обръщаемостта на краткотрайните активи, като: $\frac{\overline{KA}}{PR}$ е коефициентът на заетост на краткотрайните активи, изразяващ размера на краткотрайните активи, ангажирани за постигането на едно евро приходи, а $\frac{PR}{\overline{KA}}$ е коефициентът на обръщаемост (или скоростта на обращаемост) на краткотрайните активи, изразяващ броя на оборотите, извършени от краткотрайните активи през анализирания период.

Използването на формула (2) позволява да се анализира влиянието върху динамиката на нетната рентабилност на активите на факторите:

1) повишаването или влошаването на ефективността от използването на дълготрайните активи;

2) ускоряването или забавянето на обращаемостта на краткотрайните активи и

3) увеличението или намалението на рентабилността на база приходи.

3. Рентабилност и ликвидност на предприятието

Споделяме виждането на Дочев (2014, с.67), че „темата за платежоспособността и ликвидността на предприятията у нас (без банките, които си имат специфични показатели за ликвидност) става все по-актуална в условията на развити пазарни отношения, повишаване ролята на кредита и запазване на взаимното доверие между контрагентите. С оглед на това при финансово-счетоводния анализ се използват показатели за платежоспособност и ликвидност, за да се „илюстрира" финансовото състояние и стабилността на предприятието. … Често понятията „платежоспособност" и „ликвидност" се използват с едно и също значение, но те не винаги се покриват." Причината за това е, че „счетоводният баланс на едно предприятие може да показва добра ликвидност, а предприятието да се намира в състояние на неплатежоспособност. Това е така, защото ликвидността, установявана по данни от баланса, изразява статичното положение." Дочев (2014, с.67)

При анализа и оценката на ликвидността „една от целите на финансовите съотношения за ликвидност е да държат вниманието на мениджърите фокусирано върху връзката на краткотрайните активи с краткосрочните пасиви и да им помогнат за предпазване от изкушението да финансират неликвидни (дълготрайни – бел. Р.И.) активи, като сгради и съоръжения например, с краткосрочни пасиви (задължения – бел. Р.И.), което би стартирало порочния кръг на непрекъснатата нужда за финансиране на бързо падежиращите краткосрочни пасиви." (ИАФС, 2013, с. 2), и което е една от основните опасности както за ликвидността и платежоспособността, така и за нарушаването на финансовата стабилност на предприятието.

Споделяме мнението на Христозов (2016, с.38), че „проблемът с платежоспособността често е свързан със стремежа за висока рентабилност поради обратнопропорционалната зависимост между ликвидност и рентабилност. Осигуряването на спешна ликвидност става редовно срещано явление, а в повечето случаи се набавя чрез неизгоден оборотен заем или, в по-добрия случай, на финансовите мениджъри се налага да предприемат всевъзможни действия за предсрочна изискуемост на вземанията. Би следвало да се направи уточнението, че понятията „ликвидност“ и „платежоспособност“ не са синоними – ликвидността е показател за платежоспособност. По-високата ликвидност води до платежоспособност, а по-ниската – понякога до неплатежоспособност. ... Желанието за по-висока платежоспособност и ограничаване на риска може да доведе до изваждане на свръхрезерви от пари от кръгооборота на предприятието и да намали неговия финансов резултат. От друга страна, стремежът към по-висок резултат (печалба – доб. Р.И.) може да доведе до дефицит в ликвидността (- поради обективно съществуващата обратнопропорционална връзка между рентабилността и ликвидността – доб. Р.И.)“

Коефициентът на обща ликвидност (K^{OL}) се изчислява по формулата:

$$K^{OL} = \frac{\overline{KA}}{L^{st}} \qquad (3)$$

където: L^{st} – е средният размер на краткосрочните задължения на предприятието.

Показва размера на краткотрайните активи, падащи се на едно евро краткосрочни задължения. Ако коефициентът на обща ликвидност има стойност по-малка от единица, то предприятието не е в състояние с наличните си краткотрайни активи да покрие своите краткосрочни задължения, което е сигнал за нарушаване на неговата ликвидност и възможна бъдеща криза с платежоспособността му. При положение, че този коефициент приема твърде високи стойности, например 5, 6 или по-големи, то това означава, че предприятието притежава краткотрайни активи, надвишаващи значително общата сума на неговите краткосрочни задължения – обстоятелство, което сигнализира за проблеми с обръщаемостта на краткотрайните активи.

На основата на формули (2) и (3) можем да изведен следният модел за анализ на рентабилността на активите във връзка с ефективността от използването на дълготрайните активи, заетостта на краткосрочния привлечен капитал, рентабилността на база приходи и ликвидността на предприятието:

От $K^{OL} = \frac{\overline{KA}}{L^{st}}$ следва, че $\overline{KA} = L^{st} \times K^{OL}$. След заместване във формула (2) следва, че рентабилността на активите може да се определи по формулата – разширен модел за анализ и оценка на рентабилността на база активи:

$$RT^a = \frac{P^n \times 100}{\overline{DA}+\overline{KA}} = \frac{\frac{P^n \times 100}{PR}}{\frac{\overline{DA}}{PR}+\frac{\overline{KA}}{PR}} = \frac{\frac{P^n \times 100}{PR}}{\frac{\overline{DA}}{PR}+\frac{L^{st} \times K^{OL}}{PR}} \quad (4)$$

От формула (4) се вижда, че освен посочените първи и трети фактори във формула (2), влияние оказват и факторите: 1) промените в коефициента на заетост на краткосрочния привлечен капитал ($\frac{L^{st}}{PR}$) и 2) промените в коефициента на обща ликвидност.

4. Методически пример

За илюстриране на методиката за анализ на рентабилността на активите във връзка с обръщаемостта и ликвидността ще представим следните примерни данни от финансовите отчети на предприятие, прилагащо Националната счетоводна база (таблица 1).

По данните в таблицата се изчисляват стойностите на нетната рентабилност на активите за предходната и текущата година, както и отклонението между тях. Данните показват, че рентабилността на активите за текущата спрямо предходната година се е увеличила с 0,303 пункта, което се дължи на едновременното влияние на горепосочените фактори. Методиката за определяне на тяхното влияние е следната:

1) влияние на промените в дълготрайни активи (ДА), падащи се на едно евро приходи:

$$\pm\Delta RT^a = \frac{25{,}776}{\mathbf{1{,}848}+ 1{,}073\times 0{,}735} - \frac{25{,}776}{\mathbf{1{,}870}+ 1{,}073\times 0{,}735} = 9{,}778 - 9{,}697 = +0{,}081, \text{т. е.} \quad (5)$$

увеличение на рентабилността на активите с 0,081 пункта под влияние на повишаването на ефективността от използването на ДА, изразяващо се в намалението на ДА, падащи се на едно евро приходи с 0,022 евро (1,848 – 1,870).

2) влияние на промените в коефициента на заетост на краткосрочния привлечен капитал:

$$\pm\Delta RT^a = \frac{25{,}776}{1{,}848+ \mathbf{0{,}882}\times 0{,}735} - \frac{25{,}776}{1{,}848+ \mathbf{1{,}073}\times 0{,}735} = 10{,}328 - 9{,}778 = +0{,}550, \text{т. е.} \quad (6)$$

увеличение на рентабилността на активите с 0,550 пункта в резултат на намалението на коефициента на заетост на краткосрочния привлечен капитал с 0,191 евро (0,882 – 1,073), което означава, че се е повишила ефективността от използването на този вид капиталов ресурс.

3) влияние на промените в коефициента на обща ликвидност:

$$\pm\Delta RT^a = \frac{25{,}776}{1{,}848+ 0{,}882\times \mathbf{0{,}908}} - \frac{25{,}776}{1{,}848+ 0{,}882\times \mathbf{0{,}735}} = 9{,}732 - 10{,}328 = -0{,}596, \text{т. е.} \quad (7)$$

намаление на рентабилността на активите с 0,596 пункта поради увеличението на коефициента на обща ликвидност с 0,173 евро (0,908 – 0,735). Тук именно се вижда обратнопропорционалната връзка между рентабилността на активите и ликвидността на предприятието.

Таблица 1. Информация за анализа и оценката на рентабилността

Показатели	Предх. година	Текуща година
I. Първоначална информация, хил. евро:		
1. Балансова печалба	10 300	10 750
2. Приходи	39 960	40 590
3. Среден размер на активите, в т.ч.:	106 220	107 500
а) дълготрайни активи	74 720	75 000
б) краткотрайни активи	31500	32 500
4. Среден размер на привлечения капитал, в т.ч.:	58220	57 500
а) краткосрочни пасиви (задължения)	42865	35 785
II. Допълнително изчислени показатели:		
5. Рентабилност на база приходи, % (п.1 : п.2)	25,776	26,484
6. Получени приходи с едно евро активи, евро (п.2 : п.3)	0,376	0,378
7. Получени приходи с едно евро дълготрайни активи, евро (п.2 : п.3а)	0,535	0,541
8. Получени приходи с едно евро краткотрайни активи (п.2 : п.3б)	1,269	1,249
9. Активи, падащи се на едно евро приходи, евро (п.3 : п. 2) в т.ч.	2,658	2,648
а) дълготрайни активи, падащи се на едно евро приходи, евро (3а : п.2)	1,870	1,848
б) краткотрайни активи, падащи се на едно евро приходи, евро (3б : п.2)	0,788	0,801
10. Коефициент на заетост на краткосрочния привлечен капитал, евро (п.4а : п.2)	1,073	0,882
11. Коефициент на обща ликвидност, евро (п.3б : п.4а)	0,735	0,908
12. Рентабилност на активите, %		
а) модел 1 - традиционен модел (п.1 : п.3)	9,697	10,000
а) модел 2 - разширен модел [р.5 : (р.9а + р.10 х р.11)]	9,697	10,000

Източник: примерни данни и собствени изчисления

4) влияние на промените в рентабилността на база приходи:

$$\pm\Delta RT^{a} = \frac{\mathbf{26,484}}{1,848+ 0,882\times0,908} - \frac{\mathbf{25,776}}{1,848+ 0,882\times0,908} = 10,000 - 9,732 = +0,268 \text{ или} \quad (8)$$

увеличението на рентабилността на база приходи с 0,708 процентни пункта (26,484% - 25,776%) е довело до увеличение на рентабилността на активите с 0,268 пункта.

В резултат на общото влияние на факторите рентабилността на активите се е увеличила с 0,303 пункта ($+0{,}081 + 0{,}550 - 0{,}596 + 0{,}268$), т.е. с толкова, колкото установихме по данните в таблица 1.

Анализът може да се задълбочи от гледна точка на източниците за формиране на активите. За дълготрайните активи – това са собственият основен капитал и дългосрочните пасиви, а за краткотрайните активи – собственият оборотен капитал и краткосрочните пасиви.

5. Заключение

Представената методика за анализ при отчитане на взаимните връзки между рентабилността на активите, тяхната обръщаемост и ликвидността на предприятието е полезна за мениджмънта при изработването и вземането на обосновани и информирани решения в следните насоки:

1) Постигане на определена степен на балансираност по срокове между текущите вземания и задължения с оглед оптимизиране на ликвидността.

2) Постигане на балансираност между рентабилността на база активи и ликвидността на предприятието.

3) Поддържане на добра наличност от нетен оборотен капитал.

4) Повишаване на ефективността от използването на дълготрайните активи и преди всичко на активната част от техния състав.

5) Ускоряване обръщаемостта на краткотрайните активи с оглед постигане и поддържане на финансова стабилност на предприятието.

6) Минимизиране на противоречията между: ликвидност и рентабилност; платежоспособност и ликвидност; риск и финансова стабилност.

Използвани източници

Дочев, И. (2014). Платежоспособност и ликвидност на предприятието, ел. списание на ИДЕС, бр. 1

ИАФС - „Интер Акаунт Файненшъл Сървисиз" ЕООД. (2013). Анализ на финансовите съотношения, https://interaccount.eu/subjects/working-capital-management

Христозов, Я. (2016). Някои основни въпроси относно осигуряването на платежоспособност в предприятието. Свищов, сп. Народостопански архив, СА „Д. Ценов", книга 3.